

BIJLAGE:

Magazine over het symposium 25 jaar OBN – kennis maken voor natuurkwaliteit

Dit jaar is het 25 jaar geleden dat de Nederlandse overheid het Overlevingsplan Bos en Natuur presenteerde. Inmiddels staat de naam OBN voor Kennisnetwerk Ontwikkeling en Beheer Natuurkwaliteit. Maar het OBN is nog steeds even actueel in het verspreiden van kennis en ervaringen over natuur en natuurbeheer. Bij dit Vakblad vindt u een speciale bijlage die is verschenen ter ere van het jubileum. Er staan talloze voorbeelden van hoe beheerders, samen met onderzoekers en beleidmakers tot onderzoeksvragen zijn gekomen en hoe de antwoorden daarop leiden tot een aanpassing van het beheer. Er staan vooral voorbeelden uit de afgelopen vier jaar in om te laten zien dat er die jaren weer veel nieuwe kennis is gegenereerd maar ook om daarmee een blik te werpen op de huidige stand van kennis en onderzoeksvragen. In de OBN-nieuwsbrief in dit Vakblad staat bovendien een verslag van het jubileumsymposium.

De redactie

Dagje mooi Vilsteren.

foto's Hugo Vermbout

Gemeente Ommen helpt landgoederen en daarmee zichzelf

Minder subsidies, maar meer ruimte voor nieuwe economische dragers. Dat is de kern van het nieuwe landgoederenbeleid van Ommen. De gemeente is een voorbeeld voor veel andere waar landgoederen bijdragen aan maatschappelijke functies als gezondheidszorg, recreatie en natuur, economie, duurzame landbouw, cultuurhistorie en sociale cohesie. Gesprekken met de wethouder, de contactambtenaar en een betrokken landgoedeigenaar.

— Hans Kamerbeek (zelfstandig journalist, auteur Waardevol Groen, verzamelaar verdienmodellen)

> Landgoed Vilsteren heeft de afgelopen twee jaar met de tien eigen boeren gezocht naar een nieuw perspectief. Want nog grotere boerenbedrijven passen niet in het landgoed, terwijl het landgoed

ook niet zonder boeren kan. De zoektocht kwam uit op een eigen merk voor het landgoed gebaseerd op de veeteeltmethode Pure Graze, waarbij de koeien vooral gras eten en nauwelijks krachtvoer. Ze blijven zo lang mogelijk buiten, ongeveer driehonderd dagen per jaar. Op dit moment telt Nederland ongeveer vijftig Pure Graze-boeren. "We beginnen klein", vertelt Liesbeth Cremers, een van de 37 eigenaren van Vilsteren en bewoonster van het hoofdhuis. "Dan kunnen we ervaren of er een markt is. We willen het juiste product op de juiste manier maken en op de juiste tijd op de markt brengen. De interesse is er. Enkele boeren hebben een eerste stap gezet. Er wordt spelt en haver verbouwd in plaats van lelies. Er verschijnen bloemrijke akkerranden. Met Pure Graze wordt geëxperimenteerd. En er zijn plannen voor een wijngaard en voor kaas met het landgoedmerk."

De natuurwinst van Pure Graze zit in kruidenrijk grasland, behoud van het kleinschalige landschap met houtwallen en bomen die de koeien schaduw bieden en aanvullend voedsel. Dankzij hogere prijzen voor hun producten krijgen boeren betaald voor deze toegevoegde waarde zodat zij niet mee hoeven in de trend naar grootschaligheid. Dat bevordert de leefbaarheid in de directe omgeving en het toeristisch klimaat in de regio.

Een wenkend perspectief, dat leegloop van het dorp voorkomt en de sociale cohesie voor langere termijn waarborgt.

Belang van de gemeente Ommen

Landgoed Vilsteren levert dus maatschappelijke bijdragen. Tegelijk biedt het eigen merk uitzicht op stabiele pachtinkomsten en dus op instandhouding van de onrendabele functies zoals natuur, landschap en recreatie. De opbrengsten daarvan komen terecht bij anderen, vooral horeca en recreatieondernemers. Via belastingen profiteert de gemeente Ommen ook. Dus heeft de gemeente er belang bij dat de landgoederen in staat blijven al hun functies te blijven vervullen. Vanuit dat besef heeft de gemeente Ommen het beleid op het gebied van ruimtelijke ordening helemaal omgegooid om ruimte te geven aan plannen als een landgoedmerk en andere economische dragers. Niet alleen voor de landgoederen, maar voor iedereen die bij wil dragen aan de wensen van de gemeente.

Ommen is een van de gemeenten waar geëxperimenteerd wordt met de Omgevingswet die in 2018 van kracht moet zijn. Stuwende kracht is VVD-wethouder Ilona Lagas: "Als ik niet kan uitleggen waarom iets niet kan, dan moet het kunnen", luidt haar stelregel. Ze licht toe: "De doelen zijn belangrijker dan de planologische instrumenten. Geef dus ruimte aan ontwikkelingen als die bijdragen aan de gemeentelijke ambities, ook als een bestemmingsplanwijziging nodig is."

Het enthousiasme over de Ommense aanpak is groot. Rob van Brouwershaven, directeur Natuur en Biodiversiteit van het ministerie van Economische Zaken: "Je kunt iedereen zo'n overheid die ruimte geeft om elkaars belangen te realiseren. Dus niet meer top down zoals vroeger de overheid vastlegde wat anderen moesten uitvoeren." De Overijsselse gedeputeerde Hester Maij: "Deze werkwijze klinkt mij als muziek in de oren. Een

landgoed kan volstaan met een A4-tje om een plan toe te lichten. Dat plan gaat direct naar B&W. Als het college instemt, gaan ambtenaren en landgoed samen aan de slag met de uitwerking." En de landgoederen zelf? Joukje Bosch, stafmedewerker Overijssels Particulier Grondbezit: "Ik denk dat dit nieuwe denken over particulier natuur- en landschapsbeheer iets is voor alle beheerders. Het verhaal van Ommen is actueel en iets waar andere gemeenten op korte termijn ook mee aan de slag willen en moeten. Immers, natuur- en landschapsbeheerders worden nu klem gezet tussen rijk en provincies die sturen op economische zelfstandigheid, terwijl veel gemeenten nog vasthouden aan het oude denken dat natuur en landschap vrije goederen zijn die ze niet zelf hoeven te betalen, sterker nog, waar zij geld aan verdienen via vestigingsfactoren, WOZ, toerisme en recreatie."

Handvest Nieuwe Ruimte voor Kwaliteit

Vijf landgoederen hebben in opdracht van de gemeente Ommen, met steun van de provincie Overijssel het 'Handvest Nieuwe Ruimte voor Kwaliteit' geschreven. Daarin laten zij zien hoe ze partners kunnen zijn bij het realiseren van overheidsdoelen. Ook maken zij duidelijk wat ze van de gemeente verwachten, zoals meer erkenning, prestatieafspraken voor de lange termijn en één contactpersoon. Ommen heeft veel aanbevelingen uit het Handvest verwerkt in het gemeentelijk Omgevingsplan.

Een van de wensen uit het Handvest is een contactambtenaar bij gemeente en provincie. Ommen heeft er een in de persoon van Huib Noltes. De provincie heeft niet gekozen voor één contactambtenaar, maar voor diverse accountmanagers Landgoederen, verdeeld over afdelingen als cultuur, natuur en landschap, landbouw en ruimtelijke ordening. Daarnaast geeft de provincie subsidie voor een landgoedconsulentschap. Dat is een samenwerking tussen het OPG (Overijssels

Particulier Grondbezit) en Atelier Overijssel. Landgoederen kunnen begeleiding krijgen van hun idee naar een plan dat is afgestemd met de overheden en past in het beleid van de provincie. Huib Noltes schetst de grote veranderingen. "We gaan van ontwikkelingsplanologie naar uitnodigingsplanologie. Dat vergt loslaten, met hoofdletters. En dat is moeilijk voor iedereen. Maar de gevolgen zijn al zichtbaar." Wethouder Lagas geeft een voorbeeld. "Landgoed De Stekkenkamp wil zich tot een zorglandgoed ontwikkelen. De inkomsten daaruit zijn nodig voor beheer en onderhoud van de natuur. Dit idee zit al in de planologische procedure. Voor hun nieuwbouw hoeven ze niet te compenseren. Het rood komt op de parkeerplaats van de voormalige camping. Dat is al compensatie genoeg." Het Handvest verklaart: "Voor het beheer van De Stekkenkamp moet er een beroepskracht komen, want de eigenaresse is op leeftijd en haar dochters hebben fulltime banen en een eigen gezin. Dat inkomen zou uit het landgoed zelf moeten komen, dat grotendeels bestaat uit onrendabele natuur. Het zorgcentrum lijkt een bedreiging voor de natuur, maar de toekomstige gebruikers hebben belang bij een natuurrijke omgeving. Deze economische drager versterkt dus het ecologisch beheer, ook op lange termijn."

Zes spelregels

Lagas: "Als gemeente willen we minder regels en meer flexibiliteit. Om dat in goede banen te leiden, hanteren we zes spelregels. (1) De plannemaker informeert bureaus en andere belanghebbenden tijdig. (2) Hij zorgt voor acceptatie en draagvlak. (3) Het gaat om een duurzaam initiatief, geen eendagsvlug. (4) Het initiatief verbetert de omgevingskwaliteit. (5) Het initiatief verbetert de leefbaarheid van wijk of buurt. (6) De plannemaker compenseert eventuele negatieve effecten op omgeving en duurzaamheid. Tachtig procent van

Landgoed Vilsteren

Landgoed Vilsteren is een particulier Overijssels landgoed van 1.035 hectare groot. Hiervan is 406 hectare landbouwgrond (grotendeels verpacht aan boeren), 522 hectare is bos en natuurterrein en de rest bestaat uit het dorp, de wegen, waterpartijen, het Gasuniecomplex etc. Het is een particulier familielandgoed ondergebracht in een BV. Het dorp Vilsteren ligt in zijn geheel op het landgoed. De structuur van het dorp wordt enerzijds bepaald door de agrarische ontstaansgeschiedenis (een esdorp) en anderzijds door de eeuwenoude relatie met het landgoed. De kern van het dorp bestaat uit een kleine weide met daar omheen o.a. de kerk, de pastorie, enkele boerderijen, de molen en Huis Vilsteren. Het beleid van het landgoed is erop gericht te voorkomen dat het dorp een visueel eiland in het landgoed wordt. De overgang van het wat strakkere en goed onderhouden ontwerp van het park van de historische buitenplaats Huis Vilsteren naar de meer natuurlijke bossen buiten het dorp verloopt dan ook geleidelijk.

Beleveniswandeling.

Kinderen krijgen les over de natuur. Dit gaat om het lesprogramma "Van Luchtkasteel" tot Dassenburcht", een zeer geliefd lesprogramma

de plannen past in het bestemmingsplan. De rest moet dus aan de zes criteria voldoen. Zo ja, dan kan het. Anders zetten we er een team van ambtenaren op die samen zoeken naar een oplossing. Opvallend is dat mensen niet meer met wilde plannen komen zoals een woonwijk met honderd huizen op een landgoed. Als ze met de burens gaan praten, met de woningcorporatie, andere belanghebbenden, nadenken over het effect op de leefbaarheid, de omgevingskwaliteit en plannen maken om de negatieve effecten te compenseren, dienen ze zo'n plan niet in, maar komen met iets dat wel kan", ervaart de wethouder.

"Huib Noltes en ik zijn vrije denkers. Ommen was na tien jaar toe aan een nieuwe Structuurvisie. Wij zaten met de benen op tafel met de vraag: hoe gaan we dit aanvlagen? We hebben aan de provincie meer tijd gevraagd en gekregen voor een integraal plan met 5 in plaats van 33 bestemmingsplannen en 1 omgevingsplan in plaats van 60 sectorale plannen. Daarin komen steeds negen thema's aan bod: wonen, bedrijven, milieu, onderwijs, landbouw, recreatie, verkeer, natuur en landschap, gezondheid en cultuur. Wat hielp, is dat de provincie al de stap had gemaakt van een Streekplan naar een Omgevingsvisie."

Lagas: "Met ruim vijftig ambtenaren uit alle

sectoren zijn we aan de slag gegaan, met Huib als projectleider. Daarna volgden gesprekken met mensen uit heel Ommen, ook landgoedeigenaren, met steeds de boodschap: de gemeente gaat niet meer bepalen wat goed voor u is."

Droomhuis

Ilona Lagas is 33 jaar politiek actief en al enige tijd lid van de adviesgroep van het ministerie van I&M voor de Omgevingswet. "Ik ben steeds bezig met het verdiepen van de relatie gemeentehuis en buitenwereld. Terwijl we het zelfde algemeen belang nastreven, staan we vaak zo haaks op elkaar." Tijdens een studie Conflictbeheersing stuitte ze op de verklaring. "Helemaal aan het eind van het proces krijgt de gemeente de vraag om toestemming. Als dan 'nee' volgt, raakt iedereen gefrustreerd. Zo had ik laatst huilende mensen aan deze tafel. Ze kregen geen toestemming voor hun droomhuis. Ik heb toen de ambtenaar er bij gehaald. Samen hebben we een schets gemaakt hoe het wel kon. Aan het eind konden ze weer lachen. Zo werd duidelijk dat de gemeente eerder betrokken moet raken bij initiatieven, niet pas aan het eind van het proces."

Tegen het Gemeentelijk Omgevingsplan kwam maar één bezwaar binnen. Hoe is dat gelukt?

Theatergroep Tuig met de voorstelling Tocht, festival de Tuin der Lusten, Vilsteren 2006.

foto: Henry Krul

"Door heel vroeg in de voorbereiding, zonder inhoudelijke agenda, partijen en inwoners te vragen naar hun belangen, wensen en ergernissen. Ik zag er wel tegenop, met lastige groepen als landbouw, recreatie, Natuur&Milieu Vechstreek en de agrarische natuurvereniging Ommer Marke. Ik heb de vier voorzitters hier aan tafel gevraagd. Ieder kreeg een half uur om het eigen belang toe te lichten. Twee maanden later kwamen ze terug om het belang van een ander te verdedigen. Dat werd een vruchtbare middag."

Er verandert iets

Er lijkt echt iets te veranderen in de relatie tussen overheden en landgoederen. Dat bleek op 9 januari dit jaar. Bestuurders, ambtenaren en landgoedeigenaren trok naar Heerlijkheid Mariënwaerd in Beesd. Twee gemeenten, vier provincies en het rijk spraken uit dat zij willen meedenken en samenwerking bevorderen, uitmondend in passend planologisch beleid, want landgoederen dienen tal van maatschappelijke doelen.

De provincies Overijssel, Gelderland, Utrecht en Zuid-Holland zoeken verbindingen met landgoedeigenaren. Dat doen ook twee gemeenten: Ommen en Rheden. Met het ministerie van Economische Zaken sloten vier landgoederen, verenigd in Het Landgoedbedrijf, een Green Deal, waarbij zij geen subsidie kregen maar wel steun bij het wegnemen van barrières. Vilsteren was een van de deelnemers aan Het Landgoedbedrijf.

Toch gaat nog niet alles goed, meent Liesbeth Cremers. Zo kampt Landgoed Vilsteren met te veel dassen. "Ze eten de bodembroeders op, dus gaat de weidevogelstand hard achteruit. We willen de dassen verplaatsen, maar dat mag niet. De provincie beweegt niet in het faunabeheer. Verder willen we iets doen aan de ganzenoverlast en er een inkomstenbron van maken in plaats van een kostenpost. Ook die gesprekken verlopen traag." Maar per saldo is zij positief. "De bal ligt nu bij de landgoederen. We moeten ophouden met zeuren omdat er nooit iets mag. Er kan veel als we ingaan op wat de overheid wil."<

Hans Kamerbeek, hanskamerbeek@hetnet.nl

Nieuwe definitie landgoed

De samenwerking van landgoederen en de gemeente Ommen heeft geleid tot een nieuwe definitie. "Een particulier landgoed is een economische, ecologische, ruimtelijke en cultuurhistorische eenheid. Deze wordt beheerd vanuit één regiepunt, met respect voor het verleden, de betrokkenen en de toekomst. Een landgoed functioneert als maatschappelijk (familie)bedrijf. Het streeft naar continuïteit en overdracht aan de volgende generatie. Het werkt volgens het beginsel van de circulaire economie, steeds op zoek naar evenwicht tussen opbrengsten en investeringen om het voortbestaan en de ontwikkeling te kunnen waarborgen. Het creëert via innovatie nieuwe waarden voor maatschappelijke en economisch duurzame oplossingen."

Het Handvest Nieuwe Ruimte voor Kwaliteit staat op www.co-creatie.eu, zie dossier.

Voor Pure Graze zie: www.puregraze.com.